

Kyseessä on Helsingin kaupungin vammaisneuvoston hyväksymän asiakirjan allekirjoittamaton sähköinen versio

Projektipäällikkö Minna Paajanen

Vammaisneuvoston lausunto Helsingin kaupungin liikkumishjelmaluonnokseen

Vammaisneuvosto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto kaupungin liikkumishjelman luonnoksesta.

Yleisiä huomioita

Kaupungin liikkumishjelmassa on paljon asiaa, 54 toimenpide-ehdotusta sekä laaja tausta-aineisto. Vammaisneuvosto pitää liikkumishjelmaa tarpeellisena toteuttamassa Helsingin kaupungin strategiaa ja mahdollistaa myös tukea ja apua tarvitsevien helsinkiläisten yhdenvertainen liikkuminen. Liikkumishjelman tekstissä oli jo useassa kohdin mainittu kaupunkilaisten liikkumis- ja toimintaesteisyys, josta aiheutuvat tarpeet on syytä läpileikkaavasti huomioida liikkumishjelman toimenpiteiden toteutuksessa.

Liikkumishjelmassa esitetyn arvioiden mukaan väestöstä jopa 15-20 %:lla on jokin liikkumisen tai toimimisen este, joka tarkoittaa lähes noin 100 000 - 140 000 eri ikäistä helsinkiläistä. Helsingissä kaupunkilaisten liikkumisen esteet ja toimintakyvyn rajoitteet lomittuvan myös kaupunkilaisten muihin moninaisuuden haasteisiin, joista voi aiheutua moniperustaista liikkumisen ja osallisuuden esteitä.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimus (ratifioitu 10.6.2016) sekä yhdenvertaisuuslaki (1.1.2015) tulee huomioida liikunta-, vapaa-ajan- ja kulttuuripalvelujen toteutuksessa. Vammaissopimus kehottaa osallistamaan vammaisia henkilöitä heitä itseään koskevien asioiden suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa, jota voidaan toteuttaa ottamalla esimerkiksi työryhmiin vammaisneuvoston jäseniä mukaan asiantuntijoiksi. Helsingin kaupungin liikkumishjelma on hyvä keino toteuttaa yleissopimusta vammaisten ihmisten oikeuksista.

Vammaisyleissopimuksen 30. artiklan 5-kohta käsittelee erityisesti vammaisten henkilöiden yhdenvertaista osallistumista muiden kanssa virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan.

Sopimuksessa kehoitetaan toteuttamaan asianmukaiset toimenpiteet, joilla:

- a) kannustetaan ja edistetään vammaisten henkilöiden mahdollisimman laajaa osallistumista kaikille suunnattuun urheilutoimintaan kaikilla tasoilla;
- b) varmistetaan, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus järjestää ja kehittää vammaisille erityistä urheilu- ja virkistystoimintaa sekä osallistua siihen, ja tätä varten kannustetaan asianmukaisten voimavarojen, ohjauksen ja koulutuksen järjestämistä vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa;
- c) varmistetaan, että vammaiset henkilöt pääsevät urheilu-, virkistys- ja matkailupaikkoihin;
- d) varmistetaan, että vammaiset lapset voivat yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa osallistua leikki-, virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan, mukaan lukien koulujärjestelmässä tarjottava toiminta;
- e) varmistetaan, että vammaiset henkilöt saavat palveluja virkistys-, matkailu-, vapaa-ajan ja urheilutoimintojen järjestäjiltä.

Lisäksi vammaisyleissopimuksen 20. artiklassa luetellaan tehokkaita toimenpiteitä, joilla varmistetaan vammaisille henkilöille mahdollisemman itsenäinen henkilökohtainen liikkuminen. Näitä ovat mm:

a) helpottamalla vammaisten henkilöiden henkilökohtaista liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat sekä kohtuulliseen hintaan;

b) helpottamalla laadukkaiden liikkumisen apuvälineiden, laitteiden, apuvälineteknologian sekä erilaisten avustajien ja välittäjien saatavuutta vammaisille henkilöille, muun muassa tarjoamalla niitä kohtuulliseen hintaan;

c) antamalla vammaisille henkilöille ja heidän parissaan työskentelevälle ammattihenkilöstölle liikkumistaitoihin liittyvää koulutusta;

d) kannustamalla liikkumisen apuvälineitä, laitteita ja apuvälineteknologiaa tuottavia tahoja ottamaan huomioon kaikki vammaisten henkilöiden liikkumisen näkökohdat.

Vammaisneuvosto ehdottaa liikkumishjelman arviointia kahdesta näkökulmasta: 1) miten kaikissa kaupungin yleisissä ja erityisesti liikuntapalveluissa otetaan huomioon ja mahdollistetaan eri ikäisten vammaisten ihmisten liikkuminen ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet eli miten eri tavoin vammaisten ihmisten liikkuminen onnistuu palvelujen valtavirrassa. Erilaiset toiminta- ja liikuntakyvyn ja aistien rajoitteet ja niitä kompensoivat keinot tulee ottaa huomioon kaikissa liikunta-, vapaa-ajan- ja kulttuuripalveluissa sekä myös liikkumista ja liikuntaa toteuttavissa palveluissa kuten varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, toisen asteen opiskelussa, työpaikoilla, päivä- ja työtoiminnoissa sekä palvelu- ja tukiasumisessa. Kaikissa toiminnoissa ja palveluissa tulee kuulla ja pyytää lausuntoja vammaisneuvostolta, kun kehitetään liikunta-, vapaa-ajan- ja kulttuuripalveluja. Eri ohjelmia ja kokeiluja tulee ottaa käyttöön tasavertaisesti kaupungin eri alueilla, lähiöitä unohtamatta.

2) Lisäksi liikkumishjelmassa tulee arvioida, mitä positiivisen erityiskohtelun järjestelyjä ja palveluja eri tavoin vammaiset kuntalaiset tarvitsevat ja saavat, että heillä olisi perusedellytykset osallistua tarjottuihin liikunnan palveluihin ja liikkumisen toimintoihin. Osallistumisen edellytyksiä tuovat toimivat liikenne- ja kuljetuspalvelut sekä avustajat.

Olisi myös arvioitava miten kaupunki järjestää soveltavan liikunnan kohdennettuja palveluita erilaisille ryhmille (ns. erityisliikuntaa) ja miten esimerkiksi vammaisjärjestöjen liikuntatoimintaa tuetaan. Taloudellinen tuki kannustaa vammaisjärjestöjä tuottamaan paljon erilaista liikuntaa ja oman kunnan ylläpitämisen muotoja kohdennettuna jäsenkunnan erityistarpeisiin.

Soveltavalla liikunnalla (erityisliikunta) tarkoitetaan sellaisten henkilöiden liikuntaa, joilla on vamman, sairauden tai muun toimintakyvyn heikentymisen tai sosiaalisen tilanteen vuoksi vaikea osallistua yleisesti tarjolla olevaan liikuntaan ja joiden liikunta vaatii soveltamista ja erityisosaamista. Liikkumishjelmassa olisi hyvä olla selkeä linja soveltavaan liikuntaan sekä henkilöihin, jotka hyötyisivät soveltavan liikunnan palveluista. Perinteisesti erityisliikunnan on katsottu koskevan vammaisia, pitkäaikaissairaita sekä niitä yli 65-vuotiaita henkilöitä, joiden toimintakyky on selvästi heikentynyt iän, vamman tai pitkäaikaissairauden takia. Tänä päivänä erityisliikunnan kohderyhmäajattelu on laajentunut ja kehittynyt vammakeskeisistä ryhmistä kohti yksilön ja ympäristön kulloisenkin suhteen tarkastelua. Myös termi soveltava liikunta on vakiintunut.

Liikkumisohjelmaan tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä vammaisten kaupunkilaisten liikkumismahdollisuuksien edistämiseen. Esimerkiksi uinti ja vesiliikunta ovat hyviä ja tärkeitä oman kunnon ylläpitämisen muotoja, jotka soveltuvat useimmille ja myös vaikeasti liikkumis- ja toimimisesteisille henkilöille. Kaupungin eri alueille tarvitaan myös lämminvesialtaita, jotka mahdollistavat uinnin ja vesiliikunnan kaupunkilaisille, joilla on kipuja tuottavia pitkäaikaissairauksia.

Esteettömät liikkumistilat, –ympäristöt, -apuvälineet ja avustajat liikkumisen edellytyksenä

Liikkumis- ja toimintaesteisten, vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden liikunnan edistämisen kannalta on ratkaisevaa, kuinka hyvin moniammatillinen ja poikkihallinnollinen yhteistyö kaupungissa toimii. Ympäristö- ja liikkumisolosuhteiden ja yhdenvertaisen osallisuuden kannalta viestinnän saavutettavuus ja kaupunkiympäristön esteettömyys sekä tarjolla olevat lääkinnällisen kuntoutuksen ja harrastuksen apuvälineet sekä vammaispalvelujen avustaja- ja kuljetuspalvelut ovat ratkaisevia tekijöitä.

Viestintä kaupunkilaisten liikunnan mahdollisuuksista tulee olla selkeää ja hyvissä ajoin ennen tapahtumia. Liikuntaneuvonnan tulee olla esteetöntä ja helposti saavutettavaa.

Esteettömien ja helposti saavutettavien liikuntatilojen merkitys eri tavoin vammaisten ja toimimisesteisten kaupunkilaisten liikkumiseen on keskeistä. Helsingin kaupungin palvelukartta tarjoaa hyvän alustan välittää tietoa kaikista kaupungin liikuntatiloista ja –välineistä ja niiden esteettömyydestä. Esteettömyystiedot on hyvä kartoittaa kaikista liikuntapaikoista ja tiloista yhteisellä kartoitus pohjalla, jossa otetaan huomioon liikkumisen, näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen näkökulmat sekä eri käyttäjäryhmät kuten liikkujat, työntekijät, katsojat sekä saattajat/avustajat.

Liikuntatilojen kartoittaminen edellyttää kartoittajilta vammaisurheilun lajituntemusta sekä kykyä hahmottaa esteettömyys katkeamattomana ketjuna. Esteettömyyskartoitukset kannattaa toteuttaa liikuntatilojen peruskorjausten hankesuunnittelun yhteydessä, jossa haetaan ratkaisut ongelmiin sekä sisällytetään esteettömyyselvytys muutostöiden rahoitushakemukseen. Soveltavan liikunnan valtakunnalliset rakentamis- ja peruskorjausavustukset velvoittavat kuntia varmistamaan liikuntatilojen esteettömyyden.

Liikkumisohjelmassa olisi hyvä huomioida myös urheiluseurojen ja yritysten tarjoamat liikuntapalvelut. Liikkumisohjelman vaikuttavuutta lisäisi, jos edistettäisiin myös yksityisten uimahallien, kuntosalien ja –keskusten tilojen ja laitteiden esteettömyyttä. Fyysisen esteettömyyden lisäksi asenteellista esteettömyyttä tulee lisätä myös henkilökunnan koulutuksella sekä taloudellista saavutettavuutta voi lisätä tarjoamalla esimerkiksi palvelu/liikuntaseteleitä vähiten liikkuville kaupunkilaisille, joilla on erilaisia liikkumisen tai toimisen esteitä.

Vammaisneuvosto kannustaa Helsingin kaupungin liikkumisohjelman toteutuksen yhteydessä selvittämään liikkumisen harrastamisen apuvälineiden saatavuutta sekä kaupunkia perustamaan helsinkiläisten oman soveltavan liikunnan apuvälinevuokraamon/lainaamon.

Esteettömän ympäristön ja apuvälineiden lisäksi moni liikkumis- ja toimimisesteinen kaupunkilainen tarvitsee avustajan ja/tai liikuntakaverin tai tukihenkilön ja/tai saattajapalvelun tai kuljetuspalvelun, jota ilman liikunta/harrastus jää toteutumatta. Harva pystyy tai uskaltaa lähteä

yksin ulos liukkailla tai pimeällä tai silloin, jos omaan toimintakykyyn sopiva harrastusryhmä on pidemmän matkan päässä. Toimivat ja yksilölliset vammaispalvelut ovat ensiarvoisen tärkeänä liikkumisen edellytyksenä useille eri ikäisille kaupunkilaisille, joilla on erilaisia liikkumis- tai toimimiseiteitä. Kuljetus-, apuväline- ja avustajapalvelujen resurssoinnit tulee varmistaa varhaiskasvatuksen, peruskoulun, toisen asteen koulutuksen, työssä käyvien sekä ikääntyneiden palvelujen kohdalla. Liikunta-, vapaa-ajan ja kulttuuripalvelut tulee huomioida myös vammaisten, työttömien ja erityistä tukea tarvitsevien työ- ja päivätoiminnassa.

Vammaisneuvosto muistuttaa, että liikunnan, kuntoutuksen ja monien muidenkin alojen tulevien ammattilaisten on hyvä saada kokemusta ja osaamista jo opiskeluaikana eri tavoin liikkumista edistävästä toimenpiteistä. Olisi tärkeää, että myös Helsingin ammattikorkeakoulujen opiskelijat osallistuvat tuloksiltaan onnistuneeseen Valtti-hankkeeseen. Valtti on vaikuttava esimerkki etsivän nuorisotyön toimintamallista, jota voi soveltaa aikuisillekin: vammainen ihminen joka haluaa löytää sopivan liikuntaharrastuksen saa oman ”valtin” neljäksi kerraksi selvittämään liikuntatarjontaa ja toimimaan liikkumiskokeilujen järjestäjänä.

Liikunta-, vapaa-ajan- ja kulttuuriharrastustoiminta tulee olla taloudellisesti saavutettavaa, edullista tai jopa ilmaista. Liikuntapalveluissa tulee varmistaa, että avustajat pääsevät veloitusetta sisään erityistuen tarvisijoiden ja vammaisten henkilöiden kanssa. EU-vammaiskortin tunnettavuuden lisääminen henkilöstöä ohjeistamalla mahdollistaa avustajien mukaan ottamisen ja siten helpottaa osallistumista.

Myös lasten ja ikäihmisten omaishoitajina toimivia kaupunkilaisia tulisi tukea liikunta-, vapaa-ajan- ja kulttuuripalvelujen piiriin. Ilman työtuloa toimivien omaishoitajien toimeentulon taso on usein alhainen, jolloin maksuttomat liikuntapalvelut sekä kotiin tuotavat sijais- ja lomituspalvelut mahdollistaisivat omaishoitajien kuntoa ylläpitävän liikkumisen.

Kävelyn ja pyöräilyn edistäminen

Kaupunkisuunnittelussa jalankulun ja pyöräteiden esteettömyys on parantunut viime vuosina, mutta edelleen kulkuväylien riittävän valaistuksen, turvallisuuden ja esteettömyyden toteuttaminen on varmistettava. Pyöräteiden erottaminen jalankulusta lisää turvallisuutta hitaasti tai apuvälineiden avulla liikkuvien henkilöillä. Keskeisenä talviaikaista liikkumista edistävänä toimenpiteenä liikkumisohjelmassa tulee olla jalankulkuväylien ja pysäkkien talvikunnossapidon tärkeys. Erityisen tärkeää kunnossapito on erikoistason alueilla: terveysasemat, julkiset liikenteen terminaalit, sairaalat, vanhusten palvelutalot, liikekeskusta. Lumi ja liukkaus ovat iso syy siihen, ettei moni liikkumis- tai toimimiseiteinen kaupunkilainen pääse pois kotoaan ainakaan yksin.

Omaehtoisen liikkumisen lisäksi erilaiset esteettömän joukkoliikenteen ja palveluliikenteen sekä riittävien ja yksilöllisten kuljetuspalvelujen toteutuminen ovat keskeinen edellytys, että eri tavoin vammaiset ja toimimiseiteiset pääsevät kulkemaan ja osallistumaan liikkumisen palveluihin ja toimintoihin.

Huomioita toimenpide-ehdotuksista

Vammaisneuvosto kaipaavat toimenpide-ehdotuksiin enemmän konkretiaa ja asioiden avaamista. Esimerkiksi toimenpide 17 sivulla 10 ei avaudu, mitä liikkumisohjelman voimien yhdistäminen toimialojen yhteisen esteettömyystyöryhmän kanssa tarkoittaa käytännössä?

Myös toimenpidettä 26 sivulla 12 voisi konkretisoida niin, että esteettömyyden erikoistason leikkipuistoiksi määritellyt leikkipuistot kunnostetaan vastaamaan erikoistason leikkipuiston laatuksiteereitä. Se tarkoittaa mm. esteetöntä autopaikkaa, esteettömiä leikkivälineitä sekä leikkipuistorakennukseen sijoitetun esteettömän wc:n.

Vammaisneuvosto ehdottaa muutoksia tekstiin.

Sivulla 5: Tulevan kolmen vuoden 50 toimenpidettä... –alkavan kappaleen lopussa:
...Liikuntatarjontaa ja -olosuhteita kehitetään esteettömäksi ja saavutettavaksi vastaamaan eri ikäisten henkilöiden liikuntaharrastuksen tarpeisiin, joilla on sairaus, vamma tai toimintakyvyn rajoite. Ikäihmisiä sekä kaupunkilaisia, joilla on sairauksia tai vammoja, houkutellessaan liikkeelle niin liikunnan kuin kulttuurinkin pariin.

Sivulla 14, toimenpide 33 viittaa digitaaliseen harrastuspassiin. Digitaalisen harrastuspassin käyttöönotossa tulee huomioida myös ne, joilla ei ole älykännyköitä ja tabletteja tai mahdollisuutta käyttää digi-laitteita esimerkiksi vamman vuoksi.

Sivulla 17, toimenpide 43 ehdottaa ikääntyneiden ja iäkkäiden arkiaktiivisuutta ja liikuntaa lisättävän nykyistä kokonaisvaltaisemmalla otteella. Kaiken ikäiset kaupunkilaiset hyötyvät soveltavasta liikunnasta, eivät pelkäästään ikääntyneet liikkujat. Joten vammaisneuvosto edellyttää ikääntyneiden ja soveltavan liikunnan alatyöryhmän tekemän yhteistyötä myös varhaiskasvatuksen, peruskoulun, toisen asteen koulutuksen ja työssä käyvien palvelujen kanssa.

Suurin osa vammaisneuvoston edellä esittämistä huomioista kohdistuu sivun 18-19 lukuun 8 Kohdennetaan toimenpiteitä erityistä tukea ja vammaisten ihmisten tarvitseviin kohderyhmiin - tekstiin.

Toimenpiteessä 50 ehdotetaan otettavaksi käyttöön sähköiset Omaolo-palvelut ja sotedigi-palvelu vuonna 2019. Se edellyttää, että huolehditaan myös heistä, jotka eivät osaa, kykene tai pysty tai heillä ei ole mahdollisuutta käyttää sähköisiä palveluita, että heitä palvellaan henkilökohtaisesti ja otetaan myös heidän lähiomaisiaan sekä avustajat mukaan.

Liikuntaohjelman tausta-aineiston sivuilla 32-33 esiteltiin kaupungin eri toimialojen toimia liikkumisen edistäjänä. Vammaisneuvosto ehdottaa, että tekstissä muutetaan:

”Kaupunkiympäristön toimiala vastaa kaupunkiympäristön esteettömästä ja saavutettavasta suunnittelusta, rakentamisesta ja ylläpidosta.”

Sosiaali- ja terveystoimialan kappaleessa vammaisneuvosto ehdottaa tekstimuutosta lauseisiin:
”Toimialan palvelualueet ovat perhe- ja sosiaali-, terveys- ja päihde-, vammais- sekä sairaala-, kuntoutus- ja hoivapalvelut.”

Lisäksi lauseeseen sanalisäys: ”Sosiaali- ja terveystoimialan toiminta korostuu ikääntyneiden, vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden liikkumisessa.”

Sivulla 33 kuvataan kaaviolla kaupungin toimialojen kiinnittymistä liikkumisen edistämiseen. Vammaisneuvoston kiinnittää huomiota, että vammaisten ja toimimisesteisten ihmisten liikkumisen edellytykset tulee näkyä myös kaaviossa:

Sote-toimiala: vammaispalvelulaatikkoon tulee lisätä avustajat. Kulttuuri- ja vapaa-aika toimiala: liikuntaan aktivointi laatikkoon tulee lisätä avustajat. Kasvatus- ja koulutustoimiala: kaikkiin laatikoihin tulisi lisätä olosuhteet (tilat ja pihat) ja avustajat sekä tilat ja pihat.

Kaupunkiympäristön toimialan: kaikkiin laatikoihin tulisi lisätä esteettömyys ja saavutettavuus. Sekä kaupunginkanslia: kaupungin strategisen kehittämisen laatikkoon tulisi lisätä vuorovaikutus, osallisuus ja osallistumisen mahdollistaminen.

Sivulla 35 nostetaan esiin perusopetuslain mukainen aamupäivätoiminta, joka kohdistu pääasiassa 1.-2. vuosiluokan oppilaisiin ja tarpeen mukaan koko peruskoulun ajan erityistukea tarvitseviin ja vammaisiin oppilaisiin.... Myös perusopetuksen iltapäivätoiminta tulisi alkuopetusikäisten lisäksi olla mahdollista tarveperusteisesti koko peruskoulun ajan erityistä tukea tarvitseville sekä vammaisille lapsille. Iltapäivätoiminnassa on mahdollisuus osallistua päivittäin ulkoleikkeihin ja monipuoliseen taide-, kulttuuri- ja liikunnalliseen toimintaan koulupäivän jälkeen

Helsingin kaupungin vammaisneuvosto tulee nimeämään edustajan Liikuntaohjelman ikäihmisten ja soveltavan liikunnan alatyöryhmään.

Helsingissä, 12.11.2018

Helsingin kaupungin vammaisneuvosto

Justus Mollberg
puheenjohtaja

Tiina Lappalainen
sihteeri, vammaisasiamies
tiina.lappalainen@hel.fi
p. 040 184 5063

Lähdetiedot:

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista:

https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf

Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017:

http://liikuntaneuvosto.fi/files/593/Valtio_soveltavan_liikunnan_ja_vammaisurheilun_edistajana_taista_aineisto_final.pdf

Pyykkösen ja Rikalan raportti soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun valtionhallinnon toimenpiteistä: <https://www.vammaisurheilu.fi/ajankohtaista/uutiset/5916-valtio-soveltavan-liikunnan-ja-vammaisurheilun-edistajana-raportissa-penataan-ministeriolta-selkeampaa-tavoitteenasettelua-ja-lapinakyvytta>

Eduskunta liikuntapolitiittinen selonteko, jonka sivulla 5 katsaus soveltavan liikunnan tilanteeseen:

https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/valtioneuvosto-antoi-selonteon-liikuntapolitiikasta

Valtti-ohjelma auttaa lapsia ja nuoria löytämään harrastuksen:

<https://www.vammaisurheilu.fi/ajankohtaista/valtti>